

ВИЗНАЧЕННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНИХ КОМПОНЕНТІВ «ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ» ТА «ПСИХОЛОГІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ» У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ПСИХОЛОГІЯ»

DETERMINATION OF INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS DURING THE TEACHING OF THE EDUCATIONAL COMPONENTS “EXPERIMENTAL PSYCHOLOGY” AND “PSYCHOLOGY OF DEVIANT BEHAVIOR” TO STUDENTS OF HIGHER EDUCATION IN THE SPECIALTY OF “PSYCHOLOGY”

У статті доведені міждисциплінарні зв'язки між навчальними дисциплінами «Експериментальна психологія» та «Психологія девіантної поведінки».

Визначено, що «Експериментальна психологія» та «Психологія девіантної поведінки» – це навчальні дисципліни, робочі програми яких розроблені відповідно до вимог Стандарту вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 565 від 24.04.2019 року.

Освітньо-професійні програми та навчальний план розроблені для здобувачів, які навчаються за освітньо-професійною програмою підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія».

Відповідно до мети доведено логічну послідовність викладання зазначених навчальних дисциплін.

Зазначено, що курс «Експериментальна психологія» спрямований не лише на створення загальнотеоретичної бази (оволодіння загально-психологічним інструментарієм), а й може успішно поєднуватися з вивченням такої прикладної дисципліни як «Психологія девіантної поведінки».

Доведена науково-практична цінність виконання наукових досліджень за навчальними дисциплінами «Експериментальна психологія» та «Психологія девіантної поведінки». Так, за час вивчення освітніх компонентів здобувачами проведені та апробовані власні експериментальні дослідження різних девіанцій поведінки, зроблені висновки та підготовлені практичні рекомендації щодо попередження ризиків розвитку та проявів девіантних поведінки.

Зазначено, що результати проведених експериментальних досліджень являють собою цінний науково-практичний внесок у розуміння важливості міждисциплінарних зв'язків та вказують на доцільність використання досвіду виконання самостійних досліджень за декількома пов'язаними між собою дисциплінами, як ефективного методу підготовки фахівців-психологів.

Підкреслено, що обидві програми орієнтовані на особистісний та професійний ріст майбутніх фахівців-психологів та побудовані за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, рекомендованого Європейською кредитно – трансферною системою (ECTS).

Ключові слова: експериментальна психологія; психологія девіантної поведінки; освітні компоненти; загальні та спеціальні

компетентності; програмні результати навчання.

The article proves the interdisciplinary connections between the academic disciplines “Experimental Psychology” and “Psychology of Deviant Behavior”.

It was determined that “Experimental psychology” and “Psychology of deviant behavior” are educational disciplines, the work programs of which are developed in accordance with the requirements of the Standard of Higher Education, approved by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 565 dated 04/24/2019.

Educational and professional programs and curriculum are designed for applicants who are studying under the educational and professional program of preparation of the first (bachelor’s) level of higher education in specialty 053 “Psychology”.

In accordance with the goal, the logical sequence of teaching the specified academic disciplines is proven.

It is noted that the course “Experimental Psychology” is aimed not only at creating a general theoretical base (mastery of general psychological tools), but can also be successfully combined with the study of such an applied discipline as “Psychology of deviant behavior”.

The scientific and practical value of conducting scientific research in the academic disciplines “Experimental Psychology” and “Psychology of Deviant Behavior” has been proven. Thus, during the study of the educational components, the students conducted and tested their own experimental studies of various behavioral deviations, made conclusions and prepared practical recommendations for the prevention of development risks and manifestations of deviant behavior.

It is noted that the results of the experimental studies are a valuable scientific and practical contribution to the understanding of the importance of interdisciplinary connections and indicate the expediency of using the experience of conducting independent research in several related disciplines as an effective method of training psychologists.

It is emphasized that both programs are focused on the personal and professional growth of future psychologists and are built according to the requirements of the credit-module system for organizing the educational process in higher education institutions, recommended by the European Credit Transfer System (ECTS).

Key words: experimental psychology; psychology of deviant behavior; educational components; general and special competencies; program learning outcomes.

УДК 159.9.07

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.1.12>

Джежик О.В.,

канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри психології
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Вступ. Відповідно до Стандарту вищої освіти зі спеціальності «Психологія», інтегральною компетентністю є здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій, методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов [1]. Саме комплексність та невизначеність умов роботи вимагає від фахівця-психолога володіти широким спектром фундаментальних знань, на які необхідно спиратися, трансформувати та втілювати у власну практику.

Розробка програм навчальних дисциплін «Експериментальна психологія» та «Психологія девіантної поведінки» здійснювалась у відповідності до Стандарту вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 565 від 24.04.2019 року, Освітньо-професійної програми та навчального плану, за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 053 «Психологія» розроблених робочою групою забезпечення кафедри психології факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»[1].

Головною метою розробленого нами навчального курсу: «Експериментальна психологія» є формування у здобувачів знань про систему методів експериментального вивчення психіки, оволодіння уміннями та навичками їх практичного застосування.

Експериментальна психологія є важливим компонентом професійної підготовки психолога, що допомагає йому дослідити не тільки ті чи інші психічні явища, а й причини їх виникнення, науково обґрунтовано прогнозувати прояви певних психічних закономірностей, у тому числі оволодіти методологією психологічного експерименту, знаннями особливостей планування, організації, проведення експериментального дослідження психіки, засобами обробки та інтерпретації експериментальних даних.

Навчальна дисципліна «Психологія девіантної поведінки» має на меті формування у здобувачів вищої освіти наукових знань про природу, зміст, види і форми прояву девіантної поведінки у людей різного віку, статі, професії та етнічно-культурної приналежності.

Незважаючи на те, що зв'язок між двома такими освітніми компонентами як «Експериментальна психологія» та «Психологія девіантної поведінки» на перший погляд є поверхневим та неоднозначним, ми збираємось довести зворотне.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними завданнями вивчення дисципліни «Експериментальна психологія» є:

- сформувати знання про систему методів дослідження елементарних психічних процесів та соціально-психологічних явищ;

- сформувати знання щодо принципів організації експериментальних досліджень;

- сформувати вміння зіставлення результатів, отриманих у різних галузях психологічної науки.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Психологія девіантної поведінки» вбачаємо в формуванні у здобувачів можливостей:

- опанувати адекватні методи діагностики поведінки, яка відхиляється від норми;

- оволодіти вміннями розробляти і впроваджувати профілактичні заходи щодо формування і прояву девіацій, а в разі необхідності корегувати останні.

Як бачимо, завдання освітніх компонентів не пересікаються, проте взаємодоповнюють один одного.

Розробляючи програми курсів «Експериментальна психологія» та «Психологія девіантної поведінки», ми орієнтувалися на формування у здобувачів програмних результатів навчання (ПРН), які сприяли б формуванню комбінації загальних (ЗК) та спеціальних (СК) компетентностей.

Вивчення курсу «Експериментальна психологія» дозволить здобувачам отримати такі результати навчання:

- визначати, аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання;

- демонструвати розуміння закономірностей та особливостей розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань;

- самостійно обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проективні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги;

- формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, вміння дотримуватися процедури дослідження;

- презентувати результати власних досліджень усно /письмово для поінформованої аудиторії, формулювати розгорнутий аналіз та тези досліджень;

- рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки.

Це можливо завдяки формуванню та розвитку у здобувачів наступних компетентностей:

- знання та розуміння предметної області та специфіки професійної діяльності психолога;

- здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях професійної діяльності;

- знання категоріально-понятійного апарату психології;

- здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації;

– здатність усвідомлювати межі своєї компетентності та дотримуватися норм професійної етики;

– здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації;

– здатність самостійно планувати, організувати та здійснювати психологічне дослідження.

Вивчення курсу «Психологія девіантної поведінки», в свою чергу, дозволить здобувачам отримати наступні основні результати навчання:

– визначати, аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання;

– демонструвати розуміння закономірностей та особливостей розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань;

– знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога;

– самостійно обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проективні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги;

– складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, встановлювати ефективність власних дій.

На прикладі ПРН видно, що програми взаємодоповнюють одна одну, та при цьому сприяють формуванню спільних загальних компетентностей:

– знання та розуміння предметної області та специфіки професійної діяльності психолога;

– здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях професійної діяльності.

Навчальні дисципліни «Експериментальна психологія» та «Психологія девіантної поведінки» викладаються у п'ятому семестрі та є обов'язковими для вивчення. Передбачається, в першу чергу, аудиторне навчання але не виключаються можливості застосування електронного навчання і дистанційних освітніх технологій.

Програма курсу «Експериментальна психологія» розрахована на 150 годин, в тому числі аудиторних занять – 48, з них лекційних 22, практичних – 26. На самостійну роботу здобувачів відведено 102 години.

Програма курсу «Психологія девіантної поведінки» розрахована на 105 годин, в тому числі аудиторних занять – 38, з них лекційних занять – 18 годин, практичних – 20. На самостійну роботу здобувачів відведено 67 годин.

Курс лекцій дисципліни «Експериментальна психологія» включає 11 лекцій, в яких розкриваються такі теми, як: предмет і завдання експериментальної психології; експеримент у системі

методів наукового дослідження психіки; експериментальне спілкування; гіпотези у структурі психологічного дослідження; змінні у експериментальній психології, вимір змінних; валідність експериментального дослідження, вибірка досліджуваних; планування експериментального дослідження; обробка результатів психологічного вимірювання (кількісний і якісний аналіз); дослідницька програма в експерименті; аналіз та презентація результатів психологічних експериментів; етика експериментального дослідження.

Лекційний навчальний матеріал дисципліни «Психологія девіантної поведінки» передбачає 9 лекцій, які охоплюють наступні теми: девіантна поведінка як предмет наукового пізнання; класифікація видів девіантної поведінки; детермінанти девіантної поведінки особистості; вікові та гендерні аспекти девіантної поведінки особистості; адиктивна поведінка особистості, хімічні залежності; адиктивна поведінка особистості, нехімічні залежності; суїцидальна поведінка, агресивна поведінка, делінквентна поведінка; психологічна діагностика особистості з девіаціями поведінки; психологічна корекція девіантної поведінки.

Лекційні заняття підкріплюються практичними заняттями, на яких застосовуються різноманітні методи, в тому числі кейс метод, тренінг, моделювання процесу, презентація, консультація, самостійна робота, групові дискусії, робота над проектами тощо.

Самостійна робота передбачає підготовку до аудиторних занять та контрольних заходів та виконання індивідуального науково-дослідного завдання.

Підсумковою формою контролю за вивченням курсів «Експериментальна психологія» та «Психологія девіантної поведінки» є іспит.

Під час викладання навчальних дисциплін використовуються наступні методи: наочні та практичні, в т.ч. лекція – конференція, проблемна лекція, дискусія, тренінгові вправи, кейс-метод, ділові ігри, розв'язування групових ситуаційних завдань, кейсів тощо, які дозволяють занурюватись у теорію та орієнтують на практику.

На практичних заняттях, здебільшого застосовуються:

– інтерактивні методи: відповіді на запитання думок студентів; аналіз історій і ситуацій; дискусії, дебати, полеміки; мозковий штурм; відпрацювання навичок, робота в групах; ігрове перевтілення;

– активні методи: моделювання професійної діяльності; навчання інших; активні ігри (проблемно-орієнтовані, дослідницькі, ділові, проектвальні);

– інноваційні методи: компетентнісний; інтегрований (заняття-аукціон, заняття – подорож тощо); проектно-дослідницький, та інші форми роботи (складання відеооглядів, портфоліо, тощо).

Окремою та надважливою формою засвоєння здобувачем навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять є самостійна робота, яка повинна виконуватись систематично.

Наприкінці кожної лекції здобувачі одержують контрольні запитання за змістом лекційного матеріалу, відповідь на які передбачає осмислення та більш глибоке засвоєння матеріалу.

Система оцінювання рівня навчальних досягнень ґрунтується на принципах ECTS та є накопичувальною. Враховуючи те, що обидві освітні компоненти викладає один і той же викладач, в якості експерименту, здобувачам було запропоновано здійснити самостійну роботу наступним чином: відповідно до навчального курсу «Експериментальна психологія» здобувачі мали провести власне експериментальне дослідження та відповідно до змісту навчальної дисципліни «Психологія девіантної поведінки», обрати об'єктом дослідження будь-яку девіацію. Методи та методики дослідження здобувачі обирали відповідно до мети, завдань, об'єкту та предмету дослідження на власний вибір.

Здобувачі здійснювали власні експериментальні дослідження за такими напрямками: «Схильність до суїцидальної поведінки у студентської молоді віком від 19 до 23 років»; «Поширеність гендерних стереотипів серед студентської молоді»; «Схильність осіб юнацького віку до девіантної поведінки»; «Самопожертва та героїзм, як прояв девіантної поведінки»; «Схильність молоді до Інтернет-залежності»; «Схильність майбутніх психологів до співзалежної поведінки» тощо.

Висновки з проведеного дослідження. В ході проведення експериментальних досліджень були отримані наступні результати:

Дослідження схильності до суїцидальної поведінки у студентської молоді віком від 19 до 23 років проводилось в декілька етапів. На першому етапі була розроблена авторська анкета, спрямована на вивчення громадської думки стосовно суїцидальної поведінки. Анкетування дало можливість з'ясувати обізнаність опитуваних щодо цього поняття та виявити рівень їхньої схильності до суїцидальної поведінки. В анкетуванні взяло участь 43 особи. На другому етапі дослідження, автор емпіричним шляхом з'ясував, чи має студентська молодь віком від 19 до 23 років схильність до суїцидальної поведінки. З цією метою були використані методика суїцидальної поведінки, адаптована М. Горською та методика діагностики SP-45 (П.І. Юнацкевич. У дослідженні взяли участь 29 осіб з числа тих, хто пройшов попереднє анкетування. Робота містить аналіз результатів проведеного анкетування за допомогою авторської анкети та тестування за допомогою методик для підтвердження наявності схильності до суїцидальної поведінки, що дає змогу попередити ризики вчинення самогубств серед молоді [5].

Дослідження ступеню поширеності гендерних стереотипів серед студентської молоді, яке проводилось в одному із закладів вищої освіти за допомогою оригінальної авторської анкети та авторської методики, показало, що респонденти хоча б раз стикалися з впливом гендерних стереотипів на їх життя, проте гендерні стереотипи не є поширеними і розповсюдженими серед студентської молоді [2].

Дослідження схильності осіб юнацького віку до девіантної поведінки проводилось з метою виявлення рівня їх обізнаності стосовно девіантної поведінки, а також їх схильності до окремих девіацій. Авторка не лише продемонструвала результати психологічного дослідження серед юнаків щодо встановлення типу акцентуацій характеру, а також здійснила порівняльний аналіз результатів анкетування та тестування, в якому доведено взаємозв'язок між типом акцентуації та девіації особистості [3].

Дослідження ступеню розуміння людьми понять «героїзм» та «самопожертва», а також рівня психологічної готовності людини до самопожертви або альтруїстичних дій також є цікавим та актуальним, особливо в умовах воєнного часу, коли розуміння понять героїзм та самопожертва є надзвичайним, ці якості можуть допомогти в надзвичайних ситуаціях. Результати показали, що переважна більшість респондентів знайома з поняттям героїзм (95,8%), піти на ризик за ради інших готові 41,7%, мають схильність до героїчних вчинків – 25%, 64,6% – мають досвід героїчних вчинків або самопожертви [4].

Дослідження схильності молоді до інтернет-залежності було присвячено вивченню ключових факторів, які впливають на розвиток цього явища. Автором досліджено вплив різних соціокультурних та психологічних аспектів на формування інтернет-залежних звичок серед молоді. Автор використовує різноманітні методи дослідження, включаючи анкетування, психологічні тести та спостереження. Результати надають цінний внесок у розуміння проблеми інтернет-залежності серед молоді та вказують на необхідність розробки ефективних психологічних стратегій та профілактичних заходів для підтримки психічного здоров'я молодого покоління [6].

Результати дослідження рівня схильності до співзалежності майбутніх психологів показали, що переважна більшість студентів-психологів мають схильність до співзалежності, що може виявлятися у нестримному бажанні допомагати, бажанні цінувати у відносинах з іншими відчуття власної значущості, поблажливому ставленні до інших; надмірній відповідальності за іншу людину, за її емоції, стани, поведінку, а також у постійній необхідності в підтримці та схваленні з боку оточуючих [7].

Підсумовуючи вище викладене слід зазначити, що дисципліна «Експериментальна психологія» не тільки формує теоретичне підґрунтя та навчальні навички здійснення експериментальних досліджень, а і дає можливість реалізувати їх майже одразу в процесі викладання освітньої компоненти «Психологія девіантної поведінки».

Вибір напрямів та форм самостійної роботи – це справа виключно індивідуальна і визначається головним чином самим здобувачем. Тому одним з головних завдань запропонованої нами форми реалізації міждисциплінарних зв'язків під час викладання освітніх компонентів «Експериментальна психологія» та «Психологія девіантної поведінки» є створення у майбутнього психолога професійної самоідентифікації та формування навичок творчого пошуку шляхів самовдосконалення як фахівця.

Водночас ми вважаємо, що результати проведених експериментальних досліджень являють собою цінний науково-практичний внесок у розуміння важливості міждисциплінарних зв'язків та вказують на доцільність використання досвіду виконання самостійних досліджень за декількома пов'язаними між собою дисциплінами, як ефективного методу підготовки фахівців-психологів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 № 565. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/053-Psykholohiya-bakalavr.28.07-1.pdf> (дата звернення 12.02.2024).

2. Кіосе А.С. Поширеність гендерних стереотипів серед студентської молоді : матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф. [“Global science: prospects and innovations”], (м. Ліверпуль, Великобританія 1–3 грудня 2023 р.). Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2023. Pp. 590-593. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiyaglobal-science-prospects-and-innovations-1-3-12-2023-liverpul-velikobritaniya-arhiv/>

praktichna-konferentsiyaglobal-science-prospects-and-innovations-1-3-12-2023-liverpul-velikobritaniya-arhiv/

3. Козакевич А.І. Схильність осіб юнацького віку до девіантної поведінки : матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф. [“Global science: prospects and innovations”], (м. Ліверпуль, Великобританія 1–3 грудня 2023 р.). Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2023. Pp. 594-598. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiyaglobal-science-prospects-and-innovations-1-3-12-2023-liverpul-velikobritaniya-arhiv/>

4. Кушнерьова В.В. Самопожертва та героїзм, як прояв девіантної поведінки : матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. [“Topical aspects of modern scientific research”], (м. Токіо, Японія 23–25 листопада 2023 р.). Cognum Publishing House. Tokyo, Japan. 2023 Pp. 401-404. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-topicalaspekts-of-modern-scientific-research-23-25-11-2023-tokyo-yaponiya-arhiv/>

5. Марущак А.П. Схильність до суїцидальної поведінки у студентської молоді віком від 19 до 23 років : матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. [“Topical aspects of modern scientific research”], (м. Токіо, Японія 23–25 листопада 2023 р.). Cognum Publishing House. Tokyo, Japan. 2023 Pp. 405-411. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-topicalaspekts-of-modern-scientific-research-23-25-11-2023-tokyo-yaponiya-arhiv/>

6. Мороховець М.В. Схильність молоді до Інтернет-залежності : матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. [“Topical aspects of modern scientific research”], (м. Токіо, Японія 23–25 листопада 2023 р.). Cognum Publishing House. Tokyo, Japan. 2023 Pp. 412-418. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-topicalaspekts-of-modern-scientific-research-23-25-11-2023-tokyo-yaponiya-arhiv/>

7. Соколова К.І. Схильність майбутніх психологів до спів залежної поведінки : матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. [“Topical aspects of modern scientific research”], (м. Токіо, Японія 23–25 листопада 2023 р.). Cognum Publishing House. Tokyo, Japan. 2023 Pp. 419-427. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-topicalaspekts-of-modern-scientific-research-23-25-11-2023-tokyo-yaponiya-arhiv/>